

УДК 338.246.025.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.26.7>**Єфімова Г.В.**

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної політики та безпеки,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5271-2913>

Побережець Ю.О.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4617-5216>

Iefimova Ganna, Poberezhets Yuri

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ВІДНОВЛЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТА НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

STATE POLICY FOR THE RECOVERY OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UKRAINE: ASSESSMENT OF EFFECTIVENESS AND DIRECTIONS FOR TRANSFORMATION

Актуальність дослідження зумовлена ключовою роллю МСП в економіці України в умовах воєнного стану та необхідністю оцінки ефективності державної підтримки цього сектору. Метою роботи є аналіз ефективності відновлення МСП, виявлення основних перешкод та розробка пропозицій щодо удосконалення державної політики. Дослідження ґрунтується на комплексі загальнонаукових та спеціальних методів аналізу. Результати дослідження виявили суттєвий розрив між заходами державної підтримки та реальними економічними результатами сектору. Встановлено системну кризу інноваційного потенціалу, структурні деформації ринку праці та критичну тенденцію перевищення імпорту над експортом, що загрожує конкурентоспроможності. Висновки доводять необхідність глибокої трансформації державної політики підтримки МСП, спрямованої на подолання системних дисбалансів та створення цілісної інноваційно-інвестиційної моделі.

Ключові слова: стратегія, бізнес, наукоємність ВВП, інноваційний потенціал, безробіття, експорт.

The relevance of the study is determined by the key role of small and medium-sized businesses in ensuring economic stability and recovery in Ukraine under martial law, against the backdrop of active efforts by the state to support this sector. However, the effectiveness of these measures requires a scientifically sound assessment, taking into account the systemic challenges and structural constraints that hinder the implementation of strategic goals. The need to find new approaches to transforming public policy in line with the requirements of the wartime and post-war period is the main scientific and practical significance of the study. The purpose of the study is to analyze the effectiveness of the recovery of small and medium-sized businesses in Ukraine, identify the main obstacles to their development, and develop proposals for improving state policy to ensure their sustainability and competitiveness. The study is based on the application of a set of general scientific and special methods of analysis, including systemic, comparative, statistical, and structural-dynamic approaches to assess the state and trends in the development of small and medium-sized businesses in Ukraine. The study revealed a significant gap between active measures of state support for small and medium-sized businesses and the objective economic results of the sector. A deep systemic crisis of innovation potential has been identified, as evidenced by the country's steady decline in international rankings and insufficient investment in research and development.

The labor market has undergone serious structural deformations due to migration processes and mobilization, which has led to a reduction in employment in SMEs and an exacerbation of the imbalance between supply and demand for skilled personnel. Foreign trade analysis has revealed a critical trend of imports consistently exceeding exports, signaling a loss of competitiveness in domestic production and a threat to macroeconomic stability. A number of priority public policy measures have been identified to address these threats. The study proves the need for a profound transformation of state policy to support SMEs, focused on overcoming systemic imbalances by creating a comprehensive innovation and investment model adapted to the challenges of wartime and post-war periods.

Keywords: *strategy, business, science-intensive GDP, innovation potential, unemployment, exports.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена ключовою роллю малого та середнього підприємництва (МСП) як основи економіки України в умовах воєнного стану та відновлення, на тлі активного впровадження державою широкого спектра фінансових, регуляторних та стимулюючих заходів підтримки. Незважаючи на ці зусилля, сектор стикається зі системними загрозами. Це обумовлює необхідність критичної оцінки ефективності поточної політики та розробки нових підходів, спрямованих на подолання глибоких перешкод для забезпечення стійкого, інноваційно орієнтованого зростання МСП у довгостроковій перспективі євроінтеграції та повного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці Самарічева Т. А., Юричина І. А. та Юричин В. Ю. [1] досліджували вплив МСП на розвиток громад; Хахалін М. В. [2] аналізував наслідки війни для сектору МСБ; Ломачинська І. А. та Горняк О. В. [3] досліджували інноваційний потенціал як чинник зростання МСП.

Однак залишаються недостатньо вивченими системні причини глибокого розриву між масштабом державної підтримки та фактичними макроекономічними, інноваційними та ринково-трудовими результатами сектору, зокрема механізми подолання структурних дисбалансів у сферах інновацій, зайнятості та зовнішньої торгівлі, а також методика комплексної оцінки ефективності та синергії фінансових, регуляторних та інституційних інструментів державної політики з точки зору досягнення цілей стійкого інноваційного зростання МСП в євроінтеграційному контексті.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у комплексному аналізі прогресу імплементації Стратегії відновлення та розвитку МСП в Україні, ідентифікації системних бар'єрів, що перешкоджають досягненню її цілей, науковому обґрунтуванню напрямів адаптації державної політики, спрямованої на забезпечення стійкого зростання цього сектору в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабні воєнні дії поставили під загрозу життєздатність МСП – структуроутворюючого елемента української економіки, що забезпечує переважну частку зайнятості та доданої вартості, тим самим вплинувши на економічну стабільність в цілому [4]. Для протидії цим негативним тенденціям урядом було прийнято Стратегію відновлення, сталою розвитку та цифрової трансформації МСП на 2024-2027 роки (розпорядження КМУ від 30.08.2024 № 821) [5]. Документ визначає головні цілі, серед яких – стимулювання зростання та цифровізації МСП, їх адаптація до євrorинку, зниження безробіття, підвищення конкурентоспроможності та обсягів експорту, а також створення інноваційного середовища [6].

Для реалізації стратегічних цілей держава застосувала комплекс інструментів фінансової підтримки, зокрема у сферах фінансування, регуляторних поліпшень та стимулювання виробництва.

Ключову роль відіграють кредитні програми з державними гарантіями, за допомогою яких з грудня 2020 року видано понад 48 тисяч кредитів на суму 157,7 млрд грн, зокрема 43,5 тисячі кредитів під час воєнного стану [7]. Широко впроваджена програма «Доступні кредити 5–7–9%» залучила 118,4 тисячі кредитів на 410,4 млрд грн,

з акцентом на фінансування переробної промисловості, інвестиційних проєктів та підтримують бізнесу у зонах високого воєнного ризику у 2025 році [8]. Паралельно значного масштабу набуло грантове фінансування в рамках ініціативи «Робота». Згідно з даними, держава інвестувала через гранти 12 млрд грн, що дозволило видати майже 25 000 грантів та створити понад 65 000 робочих місць. Важливим показником ефективності є те, що 75% інвестованих коштів (9 млрд грн) вже повернуто до бюджету у вигляді податків та зборів, що свідчить про високу фіскальну віддачу від цього інструменту. Окремими напрямками цієї програми є гранти для переробних підприємств, «Власна справа» на яку передбачили понад 23 тисячі грантів на суму 5,5 млрд грн [9; 10]. Окремий напрям державної політики становлять механізми стимулювання національного виробництва та його система компенсаційних програм покриває частину вартості вітчизняної техніки для агросектору (до 25%). У 2024 році за програмою компенсації 25% було придбано 5 311 одиниць техніки на суму понад 4,2 млрд грн Держжава компенсувала майже 877 млн грн [11]. Також існує окрема програма компенсації 15% вартості енергетичного та будівельного обладнання. у 2024 році держава компенсувала покупцям вітчизняної колісної, будівельної, спеціальної техніки та енергетичного обладнання понад 10 млн. грн. [12]. Значні ресурси спрямовані на розвиток індустріальних парків, зокрема у 2024 році фінансову підтримку на суму 1,1 млрд грн отримали 15 таких парків для будівництва інфраструктури [13]. Окрім фінансових ін'єкцій, критично важливими для довгострокового відновлення є заходи, спрямовані на зміну регуляторних правил та механізмів взаємодії. Відповіддю на один з найгостріших запитів бізнесу стало запровадження мораторію на перевірки правоохоронними та контролюючими органами. Одночасно з цим відбулася консолідація бізнес-спільноти шляхом створення Національної бізнес-коаліції мікро- та малого бізнесу (НБК ММБ), яка об'єднала понад 96 асоціацій з усіх регіонів України, що формалізує механізм колективного представництва. Пропоновані Коаліцією принципи «Think Small First» та «Small Business Test» запозичують кращі світові практики для системного врахування впливу нових регуляторних рішень на малий бізнес [7].

Незважаючи на значну сукупність вжитих заходів, низка ключових макроекономічних та інституційних показників продовжує свідчити про наявність системних викликів, які загрожують досягненню стратегічних цілей.

Наукоємність ВВП (витрати на наукові дослідження і розробки по відношенню до ВВП) в Україні протягом багатьох років становить менше 1%, за 2010–2024 р.р. вона знизилась більше ніж удвічі – з 0,75 до 0,37%. У ЄС за аналізований період наукоємність ВВП зросла з 1,96% до 2,26%, найбільші значення у 2023 р. (Рис.1).

Прогнозований у Стратегії рівень наукоємності ВВП на рівні 0,7% до 2027 року є недостатнім для відновлення економічної функції науки [16]. Це підтверджується дослідженням Ломачинської І.А. та Горняк О.В., які встановили, що за наукоємності

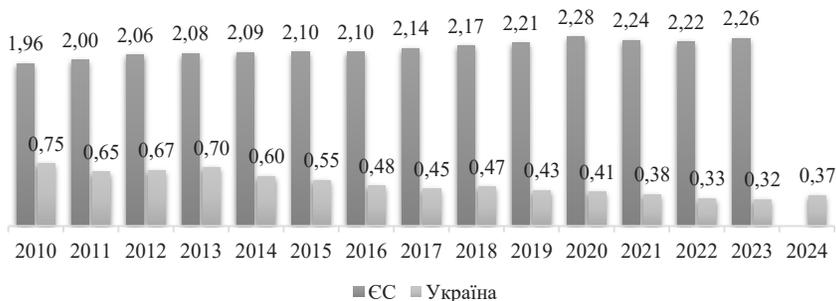

Рис. 1. Відношення витрат на дослідження і розробки до ВВП, %

Джерело: розроблено авторами на основі даних [14; 15]

нижче 0,9% ВВП наука виконує пізнавальну функцію, а за рівня нижче 0,3% ВВП – лише соціокультурну [3].

Згідно з Глобальним інноваційним індексом (BOIB) 2025 року, Україна серед європейських економік Україна займає одне з останніх місць (35 з 39), що свідчить про зростаючий розрив у інноваційному розвитку порівняно з країнами регіону [17]. Погіршення позиції України у Глобальному інноваційному індексі (ГІІ) з 55-го місця у 2023 році до 66-го у 2025, з 139 економік світу, є результатом сукупної негативної динаміки майже всіх його структурних компонентів. Аналіз показує, що загальний рейтинг країни детермінується низкою взаємопов'язаних системних криз, які розвивалися впродовж останніх чотирьох років (Рис.2).

Основними чинниками регресу є системна криза інституцій та ослаблення людського капіталу. Індикатор «Інституції» впав з 97-го місця (2022) до 108-го (2025), головним чином через погіршення регуляторного середовища (з 75-го на 106-е місце) та різке зниження показника верховенства права (зі 103-го на 117-те місце). Паралельно індикатор «Людський капітал та дослідження» погіршився з 49-го до 65-го місця, що пов'язано з недостатнім фінансуванням науки (позиція за витратами на НДДКР знизилася з 68-го на 73-тє місце).

Спостерігаються суперечливі тенденції в інфраструктурі та катастрофічно низька результативність. Незважаючи на різке покращення цифрової складової («ІКТ» – з 63-го на 23-тє місце, «Онлайн-послуги уряду» – з 72-го на 5-те), загальна інфраструктура погіршилася (зі 111-го на 122-тє місце). Ключовим індикатором неефективності залишається екстремально низька продуктивність праці, яка впала з 25-го на 130-тє місце в світі, що свідчить про відсутність перетворення окремих успіхів на економічне зростання [18; 19; 20; 21].

Індекс економічної свободи демонструє суттєве коливання рівня свободи ведення бізнесу в Україні з 2010 по 2022 рік, де спостерігається значний стрибок з 38,7% у 2010 до піку в 66,1% у 2019 році, що свідчить про позитивну динаміку поліпшення умов для бізнесу в окремі періоди. Однак подальше падіння показника та його стабілізація на рівні близько 61% за 2021–2022 роки вказують на втрату позицій та можливе уповільнення реформ. Критично важливим є те, що дані за 2023, 2024 та 2025 роки відсутні (Рис. 3).

Ця відсутність інформації не дозволяє оцінити вплив повномасштабних воєнних дій на інституційне середовище, створює інформаційний вакуум для міжнародних інвесторів, підвищуючи ризики залучення інвестицій та технологічної співпраці.

Протягом 2021–2025 років відбувалося значне скорочення активності шукачів роботи, що призвело до різкого зниження кількості зареєстрованих безробітних – з 295 тис до 91 тис осіб (Рис. 4).

Цій тенденції відповідає і скорочення чисельності застрахованих осіб у січні-липні 2025 року на 860 тисяч осіб порівняно з аналогічним періодом 2024 року,

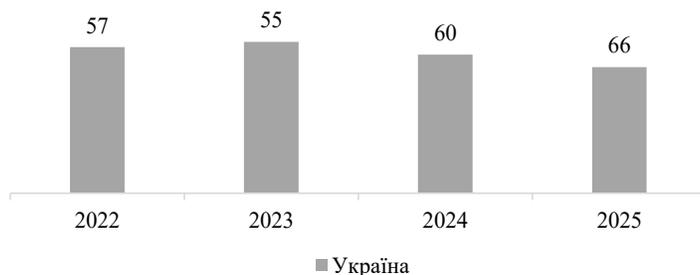

Рис. 2. Рейтинг Глобального індексу інновацій 2022–2025 рр.

Джерело: розроблено авторами на основі даних [17]

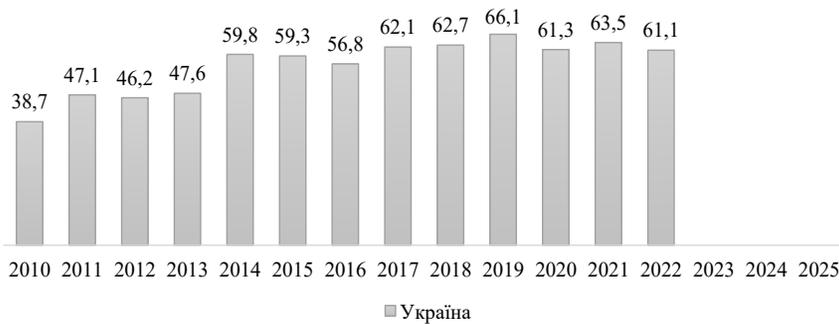

Рис. 3. «Свобода ведення бізнесу» в Індексі економічної свободи, %
Джерело розроблено авторами на основі даних [22]

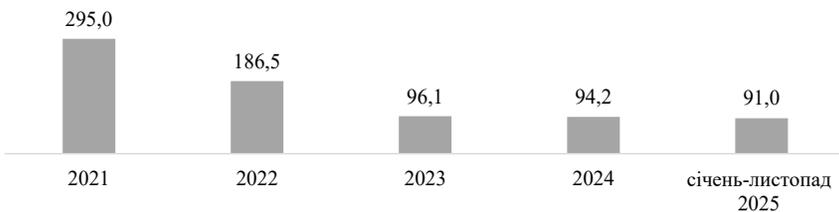

Рис. 4. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні з 2021 по 2025 р.р.
(кількість безробітних в тис.)

Джерело: розроблено авторами на основі даних [23]

до 9,857 млн осіб. При цьому кількість найманих працівників залишилася практично незмінною (9,782 млн осіб), а ринок праці демонстрував стабільний оборот: кількість працівників, прийнятих на роботу (1,565 млн осіб), була майже ідентична чисельності звільнених (1,601 млн осіб). Таким чином, різке зменшення офіційного безробіття відбувалося не за рахунок створення нових робочих місць, а переважно через вибуття значної частини трудових ресурсів з ринку праці (Табл. 1) [24].

Окрім того, аналіз динаміки зайнятості виявляє скорочення чисельності зайнятих у малому бізнесі з 3050,3 тис осіб у 2020 році до 2336,3 тис осіб у 2024 році, що може вказувати на втрату кадрового потенціалу та перерозподіл трудових ресурсів у бік неформального сектору або еміграції. У середніх підприємствах спостерігалось зростання зайнятості з 1583,3 тис осіб у 2020 році до 1775,2 тис осіб у 2022 році, проте вже у 2023–2024 роках зафіксовано спад до 1391,9 тис осіб, що може свідчити про зниження операційної активності через зовнішньополітичні ризики та обмежені можливості відновлення виробництва [1].

Суттєвий вплив на ринок праці мають воєнні дії, міграція населення, призову чоловіків та жінок на військову службу, що призводить до обжененої пропозиції робочої сили. Зокрема, за даними Агентства ООН у справах біженців наразі в різних країнах перебуває майже 5,8 млн громадян України, що виїхали після початку повномасштабної війни. Якщо до початку війни у структурі безробітних жінки становили 55%, то сьогодні частка жінок зросла до 80%.

Внаслідок суттєвих змін в економіці країни загострюється структурне безробіття. Сьогодні за багатьма професіями спостерігається дефіцит кадрів, водночас наявні шукачі роботи не володіють необхідними уміннями та навичками. Ситуація усклад-

Таблиця 1

Чисельність застрахованих осіб, кількість найманих та звільнених працівників

	2021	2022	2023	2024	січень-липень 2024	січень-липень 2025
Чисельність застрахованих осіб, які сплачують ЄСВ, тис осіб	12816,6	12081,6	11420,6	11285,9	10717	9857
З них, наймані працівники, тис осіб	11754,8	11096,3	10476,7	10409,3	9817,1	9781,8
Кількість найманих працівників, яких прийнято на роботу, тис осіб	3751,4	2942,5	3039,7	3078,2	1564,5	1600,5
Чисельність найманих працівників, з якими припинено трудові відносини, тис осіб	3714	3353,4	3079,9	3140	1670,6	1597,6

Джерело: розроблено авторами на основі даних [24]

няється у регіональному розрізі. Найбільший дефіцит кадрів спостерігається серед кваліфікованих робітників.

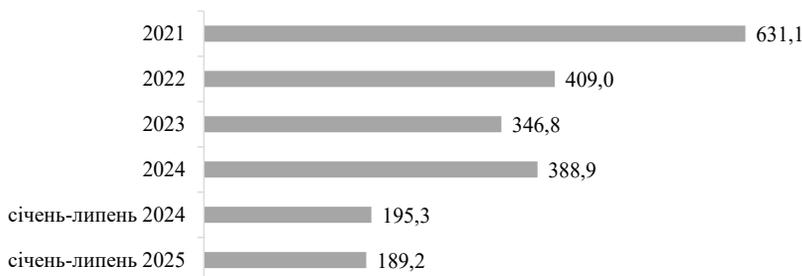
Таким чином, різке зменшення офіційного безробіття відбувалося не за рахунок створення нових робочих місць, а переважно через вибуття значної частини трудових ресурсів з ринку праці та мобілізації чоловіків [25].

У 2021 році критичне падіння обсягів експорту з 631,1 млрд грн до 346,8 млрд грн у 2023 році, свідчить про втрату понад 45% зовнішньоторгового обороту внаслідок повномасштабної збройної агресії рф. Незважаючи на часткове відновлення обсягів експорту до 388,9 млрд грн у 2024 році, фактичні дані за січень-липень 2025 року (189,2 млрд грн) вже демонструють падіння порівняно з аналогічним періодом 2024 року (195,3 млрд грн), що свідчить про втрату позитивної динаміки та формування тенденції до повторної регресії (Рис. 5).

Тривала невизначеність та стагнація ринкових умов призводять до виснаження бізнесу, що проявляється у зменшенні обсягів реалізованої продукції [2].

Найбільш тривожним аспектом виступає системне перевищення імпорту над експортом: у першій половині 2025 року імпорт (405,4 млрд грн) більш ніж удвічі перевищив експорт, що свідчить про структурну кризу конкурентоспроможності вітчизняного виробництва та створює загрозу макроекономічній стабільності через дефіцит платіжного балансу [26].

Проведене дослідження засвідчило, що державна політика відновлення малого та середнього підприємництва в Україні перебуває під впливом низки системних

Рис. 5. Експорт товарів України 2021–2025 рр.(млрд грн)

Джерело: розроблено авторами на основі даних [26]

викликів, які не дозволяють досягти очікуваних результатів попри значний масштаб фінансових, регуляторних та інституційних заходів підтримки. Виявлені дисбаланси – критично низька наукоємність ВВП, погіршення позицій у міжнародних індексах інноваційності, структурні деформації ринку праці та негативні тенденції у зовнішній торгівлі – обумовлюють необхідність переорієнтації існуючої політики на довгострокову інноваційно-інвестиційну модель розвитку МСП.

З метою забезпечення стійкого відновлення сектору запропоновано практичну модель трансформації державної політики (MST-2025), яка охоплює чотири ключові блоки: інституційне середовище, інноваційно-інвестиційний потенціал, кадрову стійкість та експортно-виробничу спроможність. Модель передбачає узгодження фінансових, регуляторних та кадрових інструментів із потребами воєнного та повоєнного періоду, акцентуючи на зниженні економічних ризиків, формуванні інноваційного середовища, відновленні трудового потенціалу та стимулюванні високотехнологічного виробництва.

На основі оцінювання інноваційного потенціалу, ринку праці, зовнішньоторгівельної діяльності та інституційно-регуляторних умов сформовано практичну модель трансформації державної політики, спрямовану на підвищення її ефективності в умовах воєнного та повоєнного періодів. Нижче подано інтегровану таблицю MST-2025, яка систематизує основні напрями трансформації політики підтримки МСП (Табл. 2).

Реалізація моделі MST-2025 створює підґрунтя для формування нового типу підприємницького середовища, в основі якого – інноваційність, технологічність, кадрова мобільність, експортна орієнтація та інституційна передбачуваність. Очікуваними результатами впровадження запропонованих заходів можуть стати: зміцнення довіри бізнесу до державних інститутів, зменшення регуляторного навантаження, прискорення технологічного оновлення виробництва, зниження структурного дефіциту робочої сили, зростання продуктивності та розширення експортної присутності українських МСП. Сукупно ці фактори формуватимуть стійку економічну основу для розвитку сектору, сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності та дозволять трансформувати МСП у драйвер економічного відновлення України.

Отже, державна політика щодо МСП має перейти від реактивного до проактивного формату, спираючись на системні, науково обґрунтовані та взаємопов'язані рішення. Запропонована модель MST-2025 може слугувати інструментальною основою для формування ефективної державної стратегії, яка відповідатиме викликам воєнного часу, забезпечить довгострокове стійке зростання малого та середнього бізнесу та посилить економічну здатність країни до відновлення та розвитку у післявоєнний період.

Висновки. Проведене дослідження показало, що малий та середній бізнес в Україні залишається ключовим елементом економічної системи, однак його відновлення та розвиток стримуються низкою системних бар'єрів, що значно посилюються умовами воєнного часу. Незважаючи на масштабні фінансові та регуляторні інструменти державної підтримки, включно з програмами пільгового кредитування, грантовими проектами, механізмами компенсацій та дерегуляційними заходами, їхня сукупна ефективність виявилася нижчою за очікувану. Це пояснюється тим, що наявні інструменти переважно реагують на короткострокові виклики, тоді як сам сектор функціонує в умовах глибоких структурних трансформацій, які потребують комплексної, довгострокової та інноваційно орієнтованої політики.

Результати аналізу засвідчують, що найбільш уразливими сферами є інноваційний потенціал, ринок праці, експортно-виробничу спроможність та інституційне середовище. Критично низький рівень наукоємності ВВП, стрімке погіршення позицій України у Глобальному інноваційному індексі, загострення дефіциту кадрів на тлі масштабної міграції, а також системне перевищення імпорту над експортом створюють комплексний тиск на можливості МСП до відновлення, модернізації та зростання. У цих умовах традиційні заходи підтримки бізнесу потребують фундаментального переосмислення, а державна політика – стратегічного реформування.

Таблиця 2

Напрями трансформації політики України щодо підтримки МСП

Блок	Ціль	Ключові заходи	Очікуваний ефект
1. Інституційна стабілізація та регуляторна предиктивність	Зниження ризиків ведення бізнесу та покращення регуляторного середовища	<ul style="list-style-type: none"> • Постійна ризик-орієнтована модель контролю • Запровадження “Small Business Test” для оцінки впливу регуляторних рішень • Відновлення системи міжнародного моніторингу (аналог Doing Business, компоненти індексу економічної свободи) 	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення інституційної довіри • Зменшення транзакційних витрат бізнесу • Полегшення умов входу на ринок
2. Інноваційно-інвестиційна підтримка МСП	Підвищення інноваційної активності та технологічної модернізації	<ul style="list-style-type: none"> • Фонд підтримки R&D для МСП • Ваучери на інновації (до 500 тис. грн.) • Розвиток індустріальних парків як центрів прикладних технологій • Розширення експортного потенціалу • Формування інноваційного середовища 	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення наукоємності ВВП до $\geq 0,9\%$ • Зростання продуктивності
3. Кадрова стійкість та розвиток ринку праці	Мінімізація дефіциту робочої сили та подолання структурного безробіття	<ul style="list-style-type: none"> • Програми повернення українців з-за кордону • Дотації роботодавцям за працевлаштування жінок, людей 50+ • Розвиток дуальної технічної освіти • Зменшення структурних диспропорцій • Підвищення кваліфікації робочої сили 	<ul style="list-style-type: none"> • Швидкі центри перепідготовки (3–6 місяців) • Відновлення кадрового потенціалу
4. Експортно-виробнича стійкість та імпорто-заміщення	Формування позитивної зовнішнь-торговельної динаміки та розвитку виробництва	<ul style="list-style-type: none"> • Податкові стимули для імпортозаміщуючих виробництв • Розширення грантів на експортні проекти • Розвиток логістичних коридорів та митної інфраструктури • Зростання обсягів експорту • Підвищення конкурентоспроможності МСП 	<ul style="list-style-type: none"> • Програма “SME Export Booster” • Зменшення від’ємного торговельного балансу

Джерело: розроблено авторами

Відповідно до виявлених суперечностей та диспропорцій сформовано практичну модель трансформації державної політики підтримки МСП (MST-2025), що узгоджує інституційні, фінансові, кадрові та інноваційні інструменти. Модель охоплює чотири ключові блоки: (1) інституційну стабілізацію та підвищення передбачуваності регуляторного середовища; (2) розбудову інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємництва; (3) зміцнення кадрової стійкості ринку праці; (4) посилення експортно-виробничої спроможності та розвиток імпортозаміщуючих виробництв. Така структуризація дозволяє врахувати не лише поточні потреби бізнесу, а й стратегічні виклики, що визначатимуть здатність економіки до післявоєнного відновлення та інтеграції у європейський простір.

Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на глибший аналіз ефективності конкретних інструментів державної підтримки МСП, а також на розробку методик оцінки їх впливу на подолання виявлених структурних дисбалансів. Окремим перспективним напрямом є порівняльне дослідження міжнародного досвіду трансформації малого бізнесу в умовах відновлення після криз.

Список використаних джерел:

1. Самарічева Т. А., Юричина І. А., Юричин В. Ю. Роль малого та середнього бізнесу в контексті розвитку територіальних громад. *Економічна наука*. 2025. № 12. С. 169–175. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/6713/6811>
2. Хахалін М.В. Діяльність малого та середнього підприємництва в Україні в умовах повномасштабного вторгнення та стратегії його розвитку. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 4. Вип. 14. С. 829–841. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/22962/22934>
3. Ломачинська І.А., Горняк О. В. Інноваційний потенціал як чинник зростання та конкурентоспроможності національної економіки: аналіз, оцінка та перспективи розвитку. 2025. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-67>
4. Про Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та заходи Держпраці щодо підтримки роботодавців-суб'єктів малого і середнього підприємництва. Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці. 2025. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/pro-stratehiuu-vidnovlennia-staloho-rozvytku-ta-tsyfrovoi-transformatsii-maloho-i-serednoho-pidpriemnytstva-na-period-do-2027-roku-ta-zakhody-derzhpratsi-shchodo-pidtrymky-robotodavtsiv-sub-iekktiv-ma/>
5. Інформація про реформу розвитку підприємництва. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=31f9c075-3504-4113-b42d-48c2de248b76&title=InformatsiiaProReformuRozvitokPidprimnitstva&isSpecial=true>
6. Проект стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року. ДіяБізнес. 2024. URL: <https://www.business.diia.gov.ua/news/vidnovlennia-stalyi-rozvytok-ta-tsyfrova-transformatsiia-msp-do-2027>
7. Інструменти підтримки бізнесу. Національний інститут стратегічних досліджень. 2025. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-lypen-2025-roku>
8. Підприємці отримали майже 14 тис. пільгових кредитів на 44,3 млрд грн у першому півріччі за держпрограмою «Доступні кредити 5–7–9%». Урядовий портал. 2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pidpriyemtsi-otrymaly-maizhe-14-tys-pilhovykh-kredytiv-na-443-mlrd-hrn-u-pershomu-pivrichchi-da-derzhprohramoiu-dostupni-kredyty-5-7-9>
9. «Власна Справа»: 5,5 млрд грн інвестувала держава через гранти в розвиток малого й середнього бізнесу. Мінекономіки Інформаційні ресурси. 2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Print/368a2ae6-0cfb-4faa-b04e-9c2c8e39063c?lang=uk-UA>
10. «Робота»: 12 млрд грн інвестувала держава в розвиток малого й середнього бізнесу через гранти. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. 2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/9bc3d9b7-04fa-441b-9647-c0f1eb746fe6?lang=uk-UA&title=Robota>
11. «Зроблено в Україні»: Уряд виділяє ще 700 млн. грн. на компенсацію 25% вартості с/г техніки та обладнання українських виробників. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. 2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=6bfa8020-2d6c-4375-824b-c9361e3f12af&title=ZroblenoVUkraini-UriadVidiliaSche700-MlnGrnNaKompensatsiui25-VartostiS-gTehnikiTaoBladnanniaUkrainskikhVirobnikiv>
12. Держава компенсує 15% за купівлю української техніки: перелік збільшили на 73 позиції. Укрінформ. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3968940-derzava-kompensue-15-za-kupivlu-ukrainskoi-tehniki-perelik-zbilsili-na-73-pozicii.html>
13. «Зроблено в Україні»: у 2024 році 15 індустріальним паркам виділено 1,1 млрд грн державного стимулювання. Урядовий портал. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zrobleno-v-ukraini-u-2024-rotsi-15-industrialnym-parkam-vydileno-11-mlrd-hrn-derzhavnogo-stymuliuvannia>
14. Eurostat. Science and technology. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/science-technology-innovation/visualisations>
15. Здійснення наукових досліджень і розробок. Держстат. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zdiysnennya-naukovykh-doslidzen-i-rozrobok>
16. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва. Міністерство Економіки України. URL: <https://me.gov.ua/view/78058a5d-4cbf-4eea-9724-c12aa8adda72>
17. Інформаційні матеріали щодо стану інноваційної діяльності. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/69b9a9bf->

5fbc-4035-8c0f-ac26b853c0eb?lang=uk-UA&id=9cce6915-a2f8-4d47-9443-c8c64ad8e9c6&title=RadaUkrainaNato&showMenuTree=true

18. Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth? WIPO. 2022. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>

19. WIPO. (2023). Global Innovation Index 2023: Innovation in the face of uncertainty. WIPO. 2023. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023-en-main-report-global-innovation-index-2023-16th-edition.pdf>

20. Global Innovation Index 2024: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. WIPO. 2024. URL: https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf

21. Global Innovation Index 2025: Innovation at a Crossroads. WIPO. 2025. URL: <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2025/assets/80937/2000EN%20Global%20Innovation%20Index%202025%20-%20Full%20-%20v8.pdf>

22. Index of Economic Freedom. URL: <https://www.heritage.org/index/pages/all-country-scores>

23. Кількість зареєстрованих безробітних. Мінфін. 2025. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/unemploy/register/2025/>

24. В Україні різко скоротилася кількість платників податків. РБК - Україна. 2025. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayini-rizko-skorotilasya-kilkist-platnikiv-1757663924.html>

25. Аналітична інформація та статистика. Державна служба зайнятості. 2025. URL: <https://www.dcz.gov.ua/stat/stattrend>

26. Експорт-імпорт товарів. НАБУ. URL: <https://nabu.ua/ua/eksport-import-tovariv.html>

References:

1. Samaricheva, T. A., Yurichina, I. A., & Yurichin, V. Yu. (2025). Rol maloho ta serednoho biznesu v konteksti rozvytku terytorialnykh hromad [The role of small and medium-sized businesses in the context of territorial community development]. *Ekonomichna nauka – Economic Science*, no. 12. pp. 169–175. Available at: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/6713/6811>

2. Khalalin, M. V. (2025). Diialnist maloho ta serednoho pidpriemnytstva v ukraini v umovakh povnomasshtabnoho vtorhnennia ta stratehii yoho rozvytku [Small and medium-sized entrepreneurship in Ukraine amid full-scale invasion and its development strategy]. *Uspikhy i dosiahnennia u nauksi – Successes and achievements in science*, no. 4, is. 14, pp. 829–841 Available at: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/22962/22934>

3. Lomachynska, I. A., & Gornak, O. V. (2025). Innovatsiinyi potentsial yak chynnyk zrostantia ta konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomik: analiz, otsinka ta perspektyvy rozvytku [Innovative potential as a factor in the growth and competitiveness of national economies: analysis, assessment, and prospects for development]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-67>

4. Skhidne mizhrehionalne upravlinnia Derzhavnoi sluzhby Ukrainy z pytan pratsi. (2025). Pro Stratehiiu vidnovlennia, staloho rozvytku ta tsyfrovui transformatsii maloho i serednoho pidpriemnytstva na period do 2027 roku ta zakhody Derzhpratsi shchodo pidtrymky robotodavstv-subiektiv maloho i serednoho pidpriemnytstva. [Eastern Interregional Directorate of the State Labor Service of Ukraine. On the Strategy for the Recovery, Sustainable Development, and Digital Transformation of Small and Medium-Sized Enterprises for the Period until 2027 and Measures of the State Labor Service to Support Employers Who Are Small and Medium-Sized Enterprises]. Available at: <https://smu.dsp.gov.ua/pro-stratehiiu-vidnovlennia-staloho-rozvytku-ta-tsyfrovui-transformatsii-maloho-i-serednoho-pidpriemnytstva-na-period-do-2027-roku-ta-zakhody-derzhpratsi-shchodo-pidtrymky-robotodavstv-subiektiv-ma/>

5. Ministerstvo ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy. Informatsiia pro reformu rozvytku pidpriemnytstva. [Ministry of Economy, Environment, and Agriculture of Ukraine. Information on entrepreneurship development reform]. Available at: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=31f9c075-3504-4113-b42d-48c2de248b76&title=InformatsiiaProReformuRozvitokPidprimnitstva&isSpecial=true>

6. DiiaBiznes. (2024). Projekt stratehii vidnovlennia, staloho rozvytku ta tsyfrovui transformatsii maloho ta serednoho pidpriemnytstva na period do 2027 roku. [Diyabiznes. Draft strategy for the recovery, sustainable development, and digital transformation of small and medium-sized enterprises

for the period up to 2027]. Available at: <https://www.business.diia.gov.ua/news/vidnovlennia-stalyi-rozvytok-ta-tsyfrova-transformatsiia-msp-do-2027>

7. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. (2025). Instrumenty pidtrymky biznesu. [NISS. Business support tools]. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-lypen-2025-roku>

8. Uriadovyi portal. (2025). Pidpriettsi otrymaly maizhe 14 tys. pilhovykh kredytiv na 44,3 mlrd hrn u pershomu pivrichchi za derzhprohramoiu “Dostupni kredyty 5–7–9%”. [Government portal. Entrepreneurs received almost 14,000 preferential loans worth UAH 44.3 billion in the first half of the year under the state program “Affordable Loans 5–7–9%.”]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/pidpriettsi-otrymaly-maizhe-14-tys-pilhovykh-kredytiv-na-443-mlrd-hrn-u-pershomu-pivrichchi-za-derzhprohramoiu-dostupni-kredyty-5-7-9>

9. Minekonomiky Informatsiini resursy. (2025). «Vlasna Cprava»: 5,5 mlrd hrn investovala derzhava cherez hranty v rozvytok maloho y serednoho biznesu. [Ministry of Economy Information Resources. «Own Business»: The state invested UAH 5.5 billion through grants in the development of small and medium-sized businesses]. Available at: <https://me.gov.ua/News/Print/368a2ae6-0cfb-4faa-b04e-9c2c8e39063c?lang=uk-UA>

10. Ministerstvo ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy. (2025). yeRobota: 12 mlrd hrn investovala derzhava v rozvytok maloho y serednoho biznesu cherez hranty. [Ministry of Economy, Environment, and Agriculture of Ukraine. eRobota: The state has invested UAH 12 billion in the development of small and medium-sized businesses through grants]. Available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/9bc3d9b7-04fa-441b-9647-c0f1eb746fe6?lang=uk-UA&title=Robota>

11. Ministerstvo ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy. (2025). “Zrobleno v Ukraini”: Uriad vydiliaie shche 700 mln. hrn. na kompensatsiiu 25% vartosti s/h tekhniky ta obladnannia ukraïnskykh vyrobnykiv. [Ministry of Economy, Environment, and Agriculture of Ukraine. «Made in Ukraine»: The government allocates another UAH 700 million to compensate 25% of the cost of agricultural machinery and equipment from Ukrainian manufacturers]. Available at: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=6bfa8020-2d6c-4375-824b-c9361e3f12af&title=ZroblenoVUkraini-UriadVidiliaSche700-MlnGrnNaKompensatsiiu25-VartostiSgTekhnikiTaObkladnanniaUkrainskikhVirobnikiv>

12. Ukrinform. (2025). Derzhava kompensuie 15% za kupivliu ukraïnskoi tekhniky: perelik zbilshly na 73 pozysii. [Ukrinform. The state will compensate 15% for the purchase of Ukrainian equipment: the list has been expanded by 73 items]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3968940-derzava-kompensue-15-za-kupivlu-ukraïnskoi-tehniki-perelik-zbilshly-na-73-pozycii.html>

13. Uriadovyi portal. (2024). “Zrobleno v Ukraini”: u 2024 rotsi 15 industrialnym parkam vydileno 1,1 mlrd hrn derzhavnoho stymuliuвання. [Government portal. “Made in Ukraine”: in 2024, 15 industrial parks will receive UAH 1.1 billion in state incentives]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/zrobleno-v-ukraini-u-2024-rotsi-15-industrialnym-parkam-vidileno-11-mlrd-hrn-derzhavnoho-stymuliuвання>

14. Eurostat. Science and technology. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/science-technology-innovation/visualisations>

15. Derzhstat. Zdiisnennia naukovykh doslidzhen i rozrobok. [Statistics Service. Conducting scientific research and development]. Available at: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zdiysnennya-naukovykh-doslidzhen-i-rozrobok>

16. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. Stratehiia vidnovlennia, staloho rozvytku ta tsyfrovoy transformatsii maloho i serednoho pidprietmnytstva. [Ministry of Economy of Ukraine. Strategy for the recovery, sustainable development, and digital transformation of small and medium-sized enterprises]. Available at: <https://me.gov.ua/view/78058a5d-4cbf-4eea-9724-c12aa8adda72>

17. Environment, and Agriculture of Ukraine. (2025). Information materials on the state of innovation activity. Available at: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f-ac26b853c0eb?lang=uk-UA&id=9cce6915-a2f8-4d47-9443-c8c64ad8e9c6&title=RadaUkrainaNato&showMenuTree=true>

18. WIPO. (2022). Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth? Available at: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>

19. WIPO. (2023). Global Innovation Index 2023: Innovation in the face of uncertainty. Available at: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023-en-main-report-global-innovation-index-2023-16th-edition.pdf>

20. WIPO. (2024). Global Innovation Index 2024: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. Available at: https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf

21. WIPO. (2025). Global Innovation Index 2025: Innovation at a Crossroads. Available at: <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2025/assets/80937/2000EN%20Global%20Innovation%20Index%202025%20-%20Full%20-%20v8.pdf>

22. Index of Economic Freedom. Available at: <https://www.heritage.org/index/pages/all-country-scores>

23. Minfin. (2025). Kilkist zareiestrovanykh bezrobitnykh. [Ministry of Finance. Number of registered unemployed persons]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2025/>

24. RBK - Ukraina. (2025). V Ukraini rizko skorotylasia kilkist platnykiv podatniv. [RBC-Ukraine. The number of taxpayers in Ukraine has fallen sharply]. Available at: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayini-rizko-skorotilasya-kilkist-platnikiv-1757663924.html>

25. Derzhavna sluzhba zainiatosti. (2025). Analitychna informatsiia ta statystyka. [State Employment Service. Analytical information and statistics]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/stat/stattrend>

26. NABU. Eksport-import tovariv. [NABU. Export and import of goods]. Available at: <https://nabu.ua/ua/eksport-import-tovariv.html>

Стаття надійшла: 12.11.2025

Стаття прийнята: 08.12.2025

Стаття опублікована: 30.12.2025